

ELŐSZÓ

Aligha kétséges, hogy Magyarország utóbbi félezer évének legfontosabb uralkodója a Habsburg-dinasztia volt. Ez a központi szerep nemcsak az uralkodók számában és teljesítményében, hanem a hozzájuk fűződő viszonyban is megragadható, hiszen a „kuruc–labanc” szembenállás máig hatóan nyomot hagyott politikai gondolkodásunkban, értékítélleteinkben. Bár az első világháborút lezáró Párizs környéki békek a multietnikus birodalmak – így az Osztrák–Magyar Monarchia – bukását és a nemzetállamok felemelkedését hozták magukkal, az országvesztett család ambiciózus tagjai Svájtól Madeirán át Baszkföldre ívelő Odüsszeiájuk ellenére sem terveztek lelépni a történelem színpadáról. Bár sikertelen törekvésük utólag anakronizmusnak látszik, s esetleges visszatérésüknek a Nagy Háború utáni politikai helyzet valóban nem kedvezett, az Osztrák Köztársaság nemzetgyűlése által elfogadott szigorú Habsburg-törvények és a Horthy-korszak politikatörténetében vörös fonalként végigfutó királykérdés egyaránt arra figyelmeztet: ezt a mérközést a kortársak nem érezték még lefutottnak. Az utolsó magyar koronás fő, IV. Károly visszatérési kísérleteinek 100. évfordulóján ezért szerzőink arra vállalkoztak, hogy a Habsburgok posztbirodalmi szerepének magyar vonatkozásait saját, friss kutatásaik alapján helyezik bonckés alá.

Cenzori jelentések már a háború utolsó éveiben „lojalitásválságról” számoltak be a Birodalom minden szegletéből – tudhatjuk meg Murber Ibolya tanulmányából, mely az 1918 utáni osztrák és magyar válságkezelés, valamint a Habsburg-uralkodóház kapcsolatát mutatja be. Az 1918-as osztrák köztársaság nem a Habsburg-restauráció, hanem az Anschluss ígézetében fogant, ám a békeszerződések megtiltották a két német nyelvű állam egyesülését. Párizsban az Őrvidékként is ismert Burgenlanddal kárpóolták Ausztriát, ami a nyugat-magyarországi felkeléshez és az azzal szövevényesen összefonódó „királypuccsokhoz” vezetett. A zavaros helyzet – Horthy Miklós kormányzóságának egyik első nemzetközi erőpróbája – lehetőségnek tűnhetett a Habsburg-restaurációra, ugyanakkor a fegyveres konfliktus különösen kínos volt Károly számára, hiszen ő az osztrák és a magyar trónt egyaránt ambicionálta. Bécsben 1921. március végén már arról beszéltek, hogy a magyar hátrához érkezett uralkodó rögvést az osztrák fővárosba indul magyar csapatai élén – fogalmaz munkájában Tóth Imre, arra is kitérve, hogy egyes osztrák pártok az Anschluss lehetőségét, míg mások a fiatal köztársaságot féltették Károlytól.

Míg Ausztriában az Anschluss és a köztársaság hívei feszültek egymásnak, addig a függetlenné lett, de területvesztései által letaglózott Magyarországon a szabad királyválasztó–legitimista közjogi törésvonal vált meghatározóvá. Fiziker Róbert a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára királykérdéssel foglalkozó vaskos

fondjaiból meggyőzően mutatja be, hogyan élénkültek meg a „szociális népkirályságot” hirdető legitimisták az 1930-as évek derekától – a Lajta mindkét oldalán. Ez Magyarországon abból is adódott, hogy az említett szabad királyválasztó–legitimista frontvonal sosem volt teljesen átjárhatatlan. Így eshetett meg, hogy a legitimista *Magyarság* című lapnak másfél évtizeden át, egészen 1934-ig a szabad királyválasztó – és református – Milotay István volt a felelős szerkesztője. Bár Milotay utóbb a nemzetiszocialista „korszellem” szekértolójává vált,¹ az 1930-as évek második felében több neves szabad királyválasztó politikus és kevésbé ismert fajvédő mozgalmár került közös platformra a legitimistákkal. Együttműködésük alapja a nagynémet expanziótól való félelem volt. Az Országos Habsburg-ellenes Liga egykori ifjúsági elnöke 1938 karácsonyán a legitimista Pethő Sándornak ajánlotta fel szolgálatait a német *Drang nach Osten* elleni harcban,² társai pedig a budaörsi csatától (1921) és a Liga 1930-as évekbeli botrányain át jutottak el a németellenes fegyveres szervezkedésig vagy éppen a sopronkőhidai fogházig és a bécsi Gestapóig (1944).³

Gratz Gusztáv, a magyar legitimisták egyik 'grand old man'-je nem Sopronkőhidán, hanem a mauthauseni koncentrációs táborban kötött ki többedmagával 1944. március 19-e után. A saját legitimizmusát (és német kisebbségi vezető szerepét) a magyar kormányzati célokhoz igazító politikus szellemi portréját Paál Vince rajzolta meg blokkunkban. A tanulmányhoz csatolt forrásközlés az ifjú Ottó főherceg élénk diplomáciai érdeklődéséről tanúskodik, ami később a náciknak is feltűnhetett, máskülönben aligha választották volna a Habsburg-restauráció esetére tervezett ausztriai bevonulásuk kódnevét a „Fall Otto”-t.⁴ Fejérdy Gergelynek az 1956-os magyar forradalom és Ottó kapcsolatát körbejáró, jórészt egy eddig ismeretlen forráscsoport alapján készült tanulmánya megerősíti az emigrációba kényszerülő trónörökös tartós nagypolitikai érdeklődését és lobbijerjét. Ennek nyomán Franco tábornok el is rendelte egy önkéntesekből álló katonai egység Magyarországra küldését, amit végül Washington elzárkózása hiúsított meg.

Összeállításunkat azzal a reménnyel ajánljuk olvasóink figyelmébe, hogy a közölt tanulmányok hozzájárulnak a 20. századi közép-európai történelem mélyrehatóbb megismeréséhez, egyúttal segítenek megérteni egy uralom nélkül maradt uralkodóház nem jelentéktelen szerepét a tárgyalt (igencsak viharos) nyolcvan évben.

Bartha Ákos

¹ *Gyurgyák János*: Magyar fajvédők. Bp. 2012. 169–185.

² *Dr. Dunay Ákos*: Kell a függetlenségi párt! Magyar Nemzet, 1938. december 22. 4.

³ VERITAS Oral History Archivum, 190. sz. Mélik Endre-interjú. Készítette: Koncz E. Katalin, 1988–1989. 106–142. és Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes, Aktenzahl: 01877, Arthur Ebner.

⁴ *Ernst Bruckmüller*: Österreichische Geschichte. Von der Urgeschichte bis zur Gegenwart. Wien–Köln–Weimar 2019. 535.